

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

ERDEM

TÜRK HALK KÜLTÜRÜ ÖZEL SAYISI - III

Cilt 13

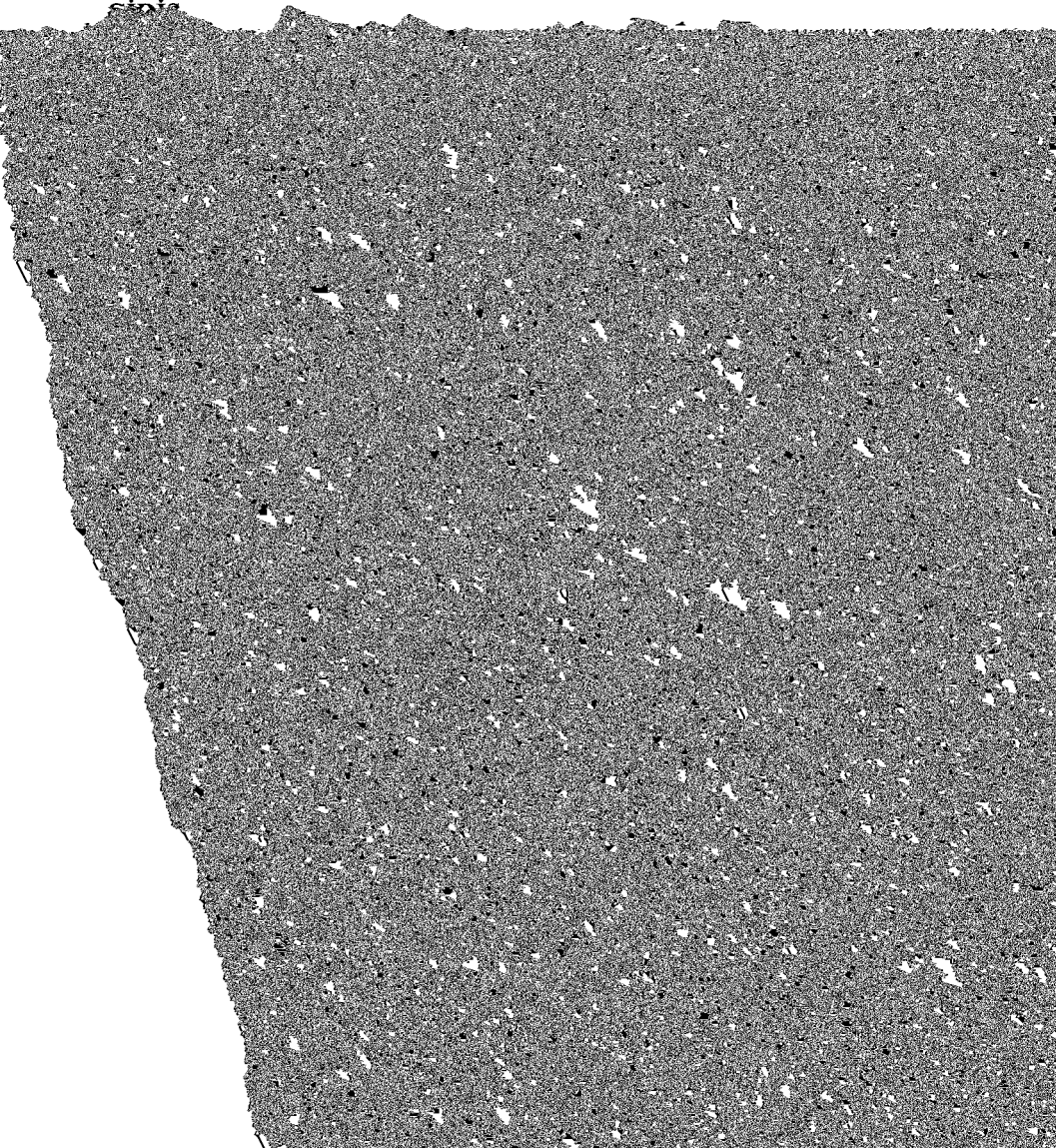
Eylül 2001

Sayı 39

CAN OFSET
ANKARA - 2002

ALANYA YÖRESİNDE, KİLİT-BAĞ-KİTLENMEK- BAĞLANMAK

Dr. Yaşar KALAFAT*

mitolojisini yapılandırma gayretidir. Bu noktada biz Türklerin ilk dini inançlarının

Adana'da bu arada Orta Toroslarda Perşembe akşamı kilit bir genç tarafından kapatılır. Kız bunu yastığının altına koyar. Bu kilit açma günü namazdan ilk çıkana açtırılır. Bu işlem üç Cuma tekrarlanır. Adana'nın bazı yörelerinde açma günü namaza ilk giren kişiye bir kilit verilir. Bu kişi camiye girerken kilidi kapatır. Çıkışta da dualarla açar. Bazen de açma günü namazdan ilk çıkan kişiye kız veya yakını kilidi açtırır. Kilidi dört yol ağzında açanlar da olur. Bazen de göbek üstünde ve kilise de kilit açtırılır.³

Kilit açmada kilit, kızın kısmetini temsil eder Gaziantep'te gelinlik yaşı gelmiş kızın bahtını açmak için, Cuma namazından ilk çıkana kilit açtırılır. Afyon ilinde Cuma selası verilirken evlenemeyen kızlar için, bir kilit kırk defa açılıp kapatılır.⁴ Ayrıca nişan sepeti evlenememiş kızın başı üzerinde açılır. Gerdeğe girenler kapı vurulduğunda, kapıyı açıp kızların ellerine imza atarlar. Karadeniz bölgelerinde kınanın cin türü güçlerden koruyucu olduğuna inanılır. Kına örtüsünü açmak ve örtmek genç kızların kısmetinin açılmasına, gelinin eşine bağlanmasına işaret eder.⁵ Bu son bağlanma şekli sevdalanma anlamındadır. "kırk" bilindiği Türk dini folklorunda kutsal sayıdır.⁶

Mıt köylerinde gelinin babası veya baba verinde kabul edilen erkek kadesi

Gız goynunda var nusga
 Fadimem benden usta
 Fadimem ustalüğun
 Beni eyledi hasta⁸

Büyü ve bağlamalar bazen geline, bazen damada ve bazen de her ikisine yapılır. Bazı bağlama örneklerinde damadın kestiği turnak bağ niyetine bir yere gömülür ise damat bağlanır.⁹ Kızın ilk adet kanının bulaştığı çaput alınıp gün doğumunda toprağa kırk parmak derinliğinde gömülür ise, kız evlendiğinde bağlı kalır.¹⁰ Bunun içindir ki, anılan kanın bir yere bulaştırılmadan temizlenmesi gerekir. Bu inanç ve uygulama Konya, Gaziantep, Merzifon, Rize, Adana, Hatay, Mut, Kahraman Maraş'ta olduğu gibi Antalya'da ve Alanya'da da yaşamaktadır.¹¹ Ayrıca gelin atın üzerinde iken gelin atının yularının arasından taş geçirilir veya üzengisinden taş atılır ise, Hakkari, Yozgat, Malatya, Gaziantep ve Karaman'da damadın bağlandığına inanılır.¹² Safranbolu yöresinde gelin attan indirilirken ayağını boşalttığı üzengi, boş bırakılmaz muhakkak bir erkek tarafından doldurulur. Hakkari, Van ve Bitlis'te damadın nikah için vekaleti alınırken yere tükürülür ve bağ niyetine üzerine basılır ise, damadın bağlandığına inanılır.¹³ Hakkari ve Güneydoğu Türkmenlerinde, hoca nikah kıyarken teşi ile bağ niyetine iplik bükülür ise, damadın bağlanacağına inanılır.¹⁴ Antalya, Adana, Hakkari, Kayseri ve G.Antep'te nikahta mendil bükülür ise, bağ olacağına inanılır.¹⁵ Maraş, Adıyaman ve Kayseri'de nikah esnasında gelinin ayakkabısının altına tılsım işareti çizilir ise, kız bağlı kalır ve eşi ile birleşemez. Bu tılsım bir ekmeğin üzerine çizilir ve ekmeğin nikah sırasında oğlanın köpeğine yedirilir ise, oğlan bağlı kalır. Bu inanç G. Antep'in Barak Oymağında halen yaşamaktadır.¹⁶

İçel ve Antalya'da nikah yapılırken birisi ihlas suresini tersinden-okur ise, güveye bağlı kalır.¹⁷ Hakkari'de damadın bağlanması için at nalına herhangi bir ayet yazılıp suya atılır. Ters, Türk Halk İnançlarında bir koddur.¹⁸

⁸ İsmet Eyüpoğlu, a.g.e. sh. 57

⁹ Mehmet Ziya Binler a.g.e. sh. 57

¹⁰ Uğural Barlas, hakkari ili Evlenme Töre ve Törenleri, Karabük 1975, sh.80

¹¹ Mehmet Ziya Binler a.g.e. sh.45

¹² Uğural Barlas, a.g.e. sh. 45

¹³ Uğural Barlas, Anadolu düğünlerinde Büyüsel inanmalar, sh. 45

¹⁴ Uğural Barlas, Hakkari ili Evlenme Töre ve Törenleri, sh.49

¹⁵ Uğural Barlas Anadolu Düğünlerinde Büyüsel İnanmalar

¹⁶ a.g.e.

¹⁷ Mehmet Ziya binler, a.g.e. sh.54

¹⁸ Yaşar Kalafat "Türk Halk İnançlarında Ters Motifi) Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan, Ankara 1995, sh. 297, 307

Bağ büyüsunü önlemek için de bazı uygulamalar yapılır. Kızlar ilk ay halleri olduktan sonra hamile kalıncaya kadar özel tılsımlarını üzerlerinde saklarlar. Bu uygulama Güneydoğu Anadolu Oymakları, Orta Toroslar ve G. Antepte yapılır.¹⁹ Bağ önlemek için Kütahya, Kahramanmaraş, Gaziantep, Safranbolu, Konya ve Hakkari'de herkes nikah esnasında ellerini dizlerinin üzerine koyar.²⁰ Kars'ta ilaveten parmakların açık tutulmasına özen gösterilir. Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Alanya'da da kadın ve kızlar özel halleri esnasında bereketle ilgili işlere el sürdürmezler. Mesela maya ile ilgili iş yaptırılmazlar.

Açıklamamızın bu bölümü ile ilgili bir ara değerlendirme yapmak gerekir ise; tırnak-büyü ilişkileri bütün Anadolu'da bu arada Orta Toroslarda da yaşamakta olup, kökü Saha Türk inançlarına deyin uzanmaktadır.²¹ Adet kanının çiğnenmeyen ve görünmeyen bir yere temizlenmesi ise, çok önemsedir. Riayet etmeyen bayanın bir şeye uğrayacağına inanılır. Şimdi olduğu, gibi renglilik hali TV. Programlarında anons edilmezdi. Toprağa gömme bir paklama uygulamasıdır. Toprak su gibi temizleyicidir. Teemmüm temiz toprakla yapılır. At bu arada atın üzengi ve gemi de kutsiyet içerir keza, taş kazı taş ta Türk halk inançlarında bir kültür. Kars'ta eskiden oynanan bir çocuk oyununda, etrafına er çizilen çocuk hapis olur ve büyü yapılmış sayılırdı. Bu büyüden korunmak için o esnada yere tükürülürdü.

Dağıstan'da, kırsal kesimde, eski nesilden hanımlar, yürümekte olan bir erkeğin yolunu kesecek şekilde karşıdan karşıya geçmezler. Bu uygunsuzluğa yol açmamak için, kadın kısmı تنها yollardan ve kenardan-kıyıda geçmelidir. İnancı vardır. Bir yere gitmek için evinden çıkmış bir hanımın yol bağlamamış olmak için belirli bir yerde uzun süre beklediği olurdu. Bu inancın Anadolu'da soluk izleri vardır. Eskiden iş yerine gitmek için evinden çıkmış iken, yoluna kadın çıktığı için geri dönen erkekler olurdu. Çok kimse iki kadınının arasından geçmez. Aynı isimli/adaş iki şahısın arasından geçenler bir niyet tutarlar.

Bağlı gelin ve damadın bağlarının bozulma yöntemleri de vardır. Güneydoğu Türkmenleri ve Hakkari de bağın bozulması için çiftler Kurt Postu üzerinde

kapaması damadın erkeklğini bağlama anlamına geleceği için, bu tür kimselerin bina etrafında olmamasına dikkat edilir²⁷.

Bu bölümü özetlemek gerekirse, bağlamak cinsi/seksi yaklaşmayı engellemek için yapılan bir kara büyüdür. Çeşitli bağlama türleri vardır. (çalı-çırpı ile, mısır koçanıyla, silahla, kurşunla, bıçakla, çivi ile) aynı zamanda bağ çözme yöntemleri olduğu gibi, bağdan korunma yöntemleri de vardır. Bütün bunları farklı şekilleri ile orta Toroslar da görmekteyiz.

Kilit ve anahtar ile ilgili inançlar, annenin ve bebeğın kırk banyosu ile başlar. Bu banyo suyuna kırk taş, kırk tespih tanesi, kırk fasülye atıldığı gibi kırk anahtar da atılır. Bu uygulama kırklamanın bir gereğidir. Anadolu'nun birçok yerinde gördüğümüz bu tatbikatı Alanya da görmekteyiz.

Kırk Anahtar özel şifa taslarında da olur. Bunlar "korku taşı" "şifi taşı" "sıtma taşı" olarak bilinirler. Bu taşların üzerinde ve iç kısmında şifa ayetleri olur. Ayrıca iç kısmında toplu halde veya kenarlarına asılı kırk anahtar bulunur. Bu anahtarlar da ya Esmâ-i Hüsnâ veya ihlas süresi yazılı olur. Çok kere Ocaklarda bulunan bu anahtarlı taşlarla içilen suyun, şifa verdiğine inanılır. "köstek kesme" ayağına basamayan çocukların basmasının kolaylaştırılması için daha ziyade Cuma günleri yapılan, bir bağ kesme uygulamasıdır.

Türbelere adak bezinin bağlanması da özel bir bağ işlemidir, düğümün atılması özeldir. Adaklının dileği yerine gelince, adağını yapıp atılmış bu düğümüne çizmesi gerekir.

Kurt Ağzı bağlamak, Kırdâ geceleme zorunda kalmış, yalnız evcil hayvanları, mesela sürüden ayrı düşmüş bir koyunu kurdun yememesi için yapılan bir büyüdür. Bunun için, bir bıçağa özel duaları okunur ve bıçak kapatılır. Böylece kurdun ağzı açılıncaya hiçbir şey yiyemez. Ağzının açılabilmesi için, özel duası okunarak bıçağın tekrar açılması gerekir.

Nazar, bir büyü müdür? Hangi anlamda alınır ise, nazar ile büyü ilişkilendirilebilir. Alanya da nazardan korunmak için, üzerine ayetler okunmuş balmumunu nazarlı şahısa yutturulur. Okunmuş balmumunun diğer kısmı üç bölüme ayrılır biraz uzatılarak aşığı kısımda birleştirilir. Meydana gelen bu haç şeklindeki bal mumu, içinde kor halinde kömür bulunan kül küreğine atılır. Bal mumunun bu örgü işlemi nazara karşı bir korunma şeklidir²⁸.

Kısmet açma kilitleri dana ziyade Ocaklı kadınların evlerinde tekkelerde bulunur. Biz Üsküp Makedonya da Halveti tekkesinde böyle bir kilidi resimledik. Güney Türkistan da Mezar-ı Serif şehrinde Hz Ali'nin türbesinde ise, dikine demir

çubukların üzerine sıralanmış asma kilitler var. Niyet sahibi halk, bu kilitleri yukarı aşağı oynatıyorlar. Karacay ve Kırım bölgesinde kilit açma ile ilgili inançlar Anadolu'dakilerden farklı değildirler. Derbent-Dağıstan'daki Kırklar mezarlığında Kısmet Piri diye bilinen halkın çaput bağlayıp mum yaktıkları bir makam var. Kısmeti kesik olanlar makası, kısmeti bağlı olanlar anahtarını ziyaret ediyorlar.

Güney Azerbaycan da bağlanmış damat, bağı açılıncaya kadar 40 gün ıssız yerlerde ve bilhassa mezarlıklarda dolaşır. Ankara Hacı Bayramı da kısmetinin açılması istenilen genç kızın başında kilit açıldığı gibi bir yumak iplik dualar okunarak kelep yapılır.

Yağmur duasına çıkan halk çeşitli uyguyamalar yaparken bu arada, ipliğe okuyarak düğüm atar ve okuyarak düğüm açarlar. Alanya da dostumuz Tevfik Hacıhamdioğlu'ndan öğrendiğimize göre, Bağa, gönüllü kilit anlamında bir kelime iken kilit, daha ziyade demircilerin yaptıkları asma kilit anlamındadır. Kısmeti, bahtı kapalı kız, Hidrellezde deniz kenarına götürülür. Kilit o kızın başında kısmeti için açılır. Bizim tespitlerimiz arasında, Samsun, Ordu ve Trabzon'da Hidrellez de deniz kenarında kızlar acık bahtlı ve bereketli olmaları için, çoc zayıfından sağır çolu

Dostumuz Ali Rıza Gönüllü konuya dair çalışmalarının arasında şu bilgiler vardır: Kırklanacak şahıs, yol ayrımına getirilir ve başının üzerine elek konur. Eleğin içine ise ayna, tarak, ağız delik dişi anahtar, makas, bıçak, her birine ihlas süresi okunmuş bir beze bağlı halde kırk taş konur. Eleğin içine vücudu ıslatacak kadar üç defa su dökülür²⁹. Ayrıca Alanya'daki bir diğer kırklama uygulamasın da ise "Kırk anahtarlı hacı taşı bulunur. Bir kaba su konur. Hasta üç yol ayrımına getirilir ve başının üstüne bu tas ile üç defa su dökülür"³⁰.

SONUÇ

Damat ve gelini kilitlemek veya bağlamak suretiyle cinsi iktidardan men etmek, bir takım kara güçlerin sevk edilmesi ile yapılmış bir büyüdür. Kara güçlerin def edilmesi ile büyü bozulur. Bu boyutu ile kara iyelerle ilgilidir. Kişinin özel